

Asa Splinter (die/diens) werkt als adviseur Diversiteit & Inclusie bij het Dordrechts Museum en is zelfstandig onderzoeker op het gebied van Japanse erotische kunst en genderrepresentatie. Splinter publiceerde eerder artikelen over transgenderidentiteiten in Tokio tijdens de jaren 1960 (Andon -Society for Japanese Art), mizu shōbai (Museum No Hero) en verschillende erotische shunga en shunpon (Sieboldhuis).

Yoshida Hanbei (1686) Jo-Tsubi (L) en Futanari (R) in 'Kōshoku Kinmō-zui' (met dankbetuiging aan de International Research Center for Japanese Studies)

Het intersekse lichaam in Japanse prentkunst

De onthullende geschiedenis van *futanari* en *henjō nanshi*

“[...] ‘s nachts slopen ze de kamer binnen om onder diens kleding te gluren en zagen zij de genitaliën van zowel man als vrouw. Dit is wat men *futanari* noemt”, *Yamai Sōshi*, twaalfde eeuw, Japan. Intersekse roept vragen op over het definiëren van gender, of het biologisch of cultureel is; maar ook of die genderconstructies niet eurocentrisch zijn. Dit artikel is een analyse van afbeeldingen met intersekse lichamen uit Japan vóór 1868, toen het land circa drie eeuwen de grenzen had gesloten voor buitenlandse invloeden. Er wordt beargumenteerd dat het intersekse lichaam geen neutraal gegeven is, hoe de betekenis ervan wordt bepaald door de maker(s) en kijker(s), maar bovenal dat de geschiedenis en ervaringen van intersekse meer aandacht verdienen.

Inleiding

In Japan zijn er tussen 1600 en 1868 circa drieduizend erotische boeken gepubliceerd waarin geen seksuele fantasie

te gek lijkt. Van gangbare fantasieën zoals romantische rendez-vous tussen geliefden, exotische standjes, vreemdgaan of exhibitionisme tot extremere fantasieën met verkrachting, geweld, bestialiteit en seks met monsters. De Israelisch-Japanse kunstverzamelaar Ofer Shagan toont in *Japanese Erotic Art* met 1200 illustraties een breed overzicht van de diversiteit in erotische boeken (*shunpon*) en prenten (*shunga*), maar zegt dat illustraties van intersekse personen zelden voorkomen.¹ Zo zijn er bijvoorbeeld meer afbeeldingen te vinden van mensen, dieren en objecten met een vulva of fallus als gezicht, dan personen met beiden vulva en fallus als geslachtsdeel.

Al in 1922 probeerde de Japanse schrijver Miyatake Gai-kotsu een antwoord te vinden op de vraag wat er gebeurt met de maatschappij als de binaire verdeling verdwijnt. In zijn boek ‘Hannannyōkō’ bracht hij een compilatie van teksten en illustraties over intersekse personen uit de periode 1100 tot 1900 samen, waarmee Miyatake Gai-kotsu stelt dat gender en seksediversiteit geen modern fenomeen is en hoe op een dag mannen zullen zijn zoals vrouwen en vrouwen zoals mannen.² De Franse filosoof Michel Foucault argumenteert in *Herculine Barbin: Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Century French Hermaphrodite* uit 1980 dat het geslachtsdeel pas vanaf eind negentiende eeuw een rol speelt in geslachtsbepaling en dat het voor die tijd bepaald werd door kleding en cultuur. Daarom waren personen met intersekse conditie minder zichtbaar en zouden ze meer vrijheid hebben om ‘tussen genders’ te leven. Een geslachtsverandering kon als het ware gekozen worden door de haardracht en manier van kleden. Ondertussen hebben verschillende Europese onderzoeken het tegendeel bewezen en blijkt dat personen met atypische geslachtskenmerken in de premoderne tijd net zo goed weinig vrijheid hadden om van gender te wisselen.³ Sterker nog, intersekse

lichamen werden gezien als 'objecten' om te bekijken, te bespotten, medelijden mee te hebben of te erotiseren.⁴

Tot nu toe is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar intersexe geschiedenis buiten Europa en Amerika, maar daar hoopt dit artikel enige verandering in te brengen. Allereerst wordt een algemeen overzicht geschetst van intersexe geschiedenis dat antwoord biedt op de vragen: wat betekent het intersexe lichaam en waarom is deze kennis belangrijk om genderconstructies te begrijpen? Vervolgens worden middels een visuele analyse vier casussen behandeld om antwoord te geven op de hoofdvraag: waarom zijn er zo weinig afbeeldingen van intersexe personages in premodern Japan en wat vertelt dit over houdingen tegenover gender?

Zoektocht naar het 'ware' geslacht

Drie stromingen binnen de Grieks-Romeinse denkwijze hebben grote invloed op de hedendaagse bepalingen van iemands geslacht. Hippocrates (circa 460-375 v.Chr.) beschreef een 'enkelvoudige geslachtsmodel'. De man is het enige, en juiste, geslacht waarbij alle seksuele differentiaties daarvan inferieure variaties zijn. Aristoteles (384-322 v.Chr.) daarentegen, geloofde in een 'tweevoudig geslachtsmodel' van man versus vrouw, waarbij het onmogelijk was om zowel man en vrouw te zijn, laat staan iets daarbuiten.⁵ Het idee dat een lichaam niet man én vrouw (of iets anders) kan zijn werkt door tot in de huidige tijd. Sterker nog, geneeskundigen en dokters doen sinds de negentiende eeuw hun uiterste best om het 'ware' geslacht van een intersexe persoon te determineren of operatief te forceren, vaak zonder te luisteren naar de ervaring en wensen van de persoon in kwestie.⁶ Galenus (131-201 n.Chr.) maakte een geconsolideerd model van Hippocrates' en Aristoteles' theorieën over geslacht. De vrouw was een omgekeerde man, wiens geslachtsdelen naar binnen waren gekeerd in plaats van naar buiten. Daardoor was er niet één geslacht zoals Hippocrates voorstelde, maar zijn man en vrouw ook niet zo gepolariseerd als Aristoteles dacht.⁷ Toevallig komt de theorie van 'het omgekeerde lichaam' ook terug in de Chinese geneeskunde die van invloed is op de Japanse denkwijze over geslachtsbepaling.⁸

Het geslacht ontleed in geneeskunde en erotica

China speelt sinds het begin van de jaartelling een belangrijke rol in de ontwikkeling van de Japanse cultuur, vergelijkbaar met de oude Grieken en Romeinen die niet los te koppelen zijn van de Europese geschiedenis. Chinese filosofie en geneeskunde dragen daarom voor een groot deel bij aan de constructie van gender en geslacht in premodern Japan. Zo werd er gedacht dat een gezond lichaam bestond uit de 'vijf organen en zes ingewanden' (*gozo roppu*) die in evenwicht zijn met yin/yang energiestromen.⁹ Yin/yang gaat niet over polarisatie, maar balans. Dus ook een balans tussen mannelijk/vrouwelijk. Aangezien het vrouwenlichaam daarnaast werd gezien als een mannenlichaam dat naar binnen was gekeerd, lijkt het alsof de houding tegenover verschillen in geslacht en gender minder rigide was in premodern Japan. In werkelijkheid was er strikte hiërarchie tussen klassen, gender en rolpatronen.¹⁰ Deze hiërarchie kwam dankzij de staatsideologie van het neo-confucianisme dat sinds het eind

van de Kamakuraperiode (1185-1333) door de machthebbers werd gebruikt om de maatschappij te ordenen.

Vanaf 1650 vond een paradigma verschuiving plaats binnen de Japanse geneeskunde dankzij een wetsverandering die de import van buitenlandse boeken toeliet. Aangezien Nederland als enige land in Europa handelsrechten had met het gesloten Japan, vonden veel Nederlandse boeken over geneeskunde hun weg naar het land. In Japan was tekenen naar observatie van een autopsie en anatomisch concrete illustraties van weinig belang binnen de energie georiënteerde Chinese geneeskunde, terwijl het confucianisme anatomische ontleding zag als oneerbiedig voor de overledenen, nabestaanden en voorgaande generaties. Toen in 1774 de Japanse vertaling verscheen van het anatomieboek de 'Ontleedkundige tafelen' (*Kaitai shinsho*) ontketende dat een revolutionair nieuwe blik op het lichaam.¹¹

Volgens de Japanse onderzoeker Kanatsu Hidemi was het lichaam in premodern Japan 'sekseloos' en droegen medische afbeeldingen naar anatomische ontleding (*shintai-zu*) ertoe bij dat het geslachtsdeel een rol begon te spelen in seksedifferentiatie.¹² Hier valt wat voor te zeggen, was het niet dat het canonwerk van de Chinese en Japanse geneeskunde, de 'Suwen' uit 220 v.Chr, geen uitgebreide aandacht aan genitaliën, seks en reproductie besteedt.¹³ Wel zijn er grote aantallen (erotische) werken waarmee de 'juiste' en 'onjuiste' geslachtsdelen zijn geïllustreerd. Zo heeft de ideale vrouw een plompe vulva die als twee gevulde broodjes (*manju*) naast elkaar liggen met een vagina zo vol en roze als een perzik en wijzen haar borsten naar voren en zijn deze niet te groot noch te klein.¹⁴ Japanologen Andrew Gerstle en Hayakawa Morita hebben verscheidene premoderne Japanse (erotische) boeken vertaald naar het modern Japans en Engels waarmee een dieper inzicht wordt verkregen in houdingen tegenover seks en gender in populaire cultuur. Waar tegenwoordig teksten en illustraties voor geneeskunde en erotica streng zijn gescheiden, was daar in de premoderne tijd meer kruisbestuiving tussen wetenschap en erotica.¹⁵

Het geslacht in twijfel

Wie bepaalt hoe het 'normale' mannenlichaam en 'normale' vrouwenlichaam eruit ziet? In China van de zestiende en zeventiende eeuw werd uitgebreid gedocumenteerd wanneer een lichaam niet voldeed aan de norm. Deze norm hield in of het lichaam in staat was tot seksuele reproductie, waarbij met name zwangerschap een bepalende factor speelt voor iemands geslacht. Naast geslachtsbepaling bij de geboorte waren zwangerschapsproblemen daardoor regelmatig de aanleiding voor de ontdekking van een intersexe conditie. Uiteindelijk was het aan geneesheren en bureaucraten die bepaalden of iemand vervolgens 'man', 'vrouw' of 'iets anders' was, waarbij de ervaring van de persoon in kwestie buiten beschouwing werd gelaten.¹⁶

De belangenverstrengeling van geneeskunde en politiek in het behoud van een binaire verdeling tussen mensen met penis en mensen zonder penis mag niet worden onderschat.¹⁷ Het intersexe lichaam trekt dat binaire systeem in twijfel, waardoor er verwoede pogingen worden gedaan om het geslacht te definiëren.¹⁸ Dit machts spel om gender en seksuali-

teit te controleren op basis van het wel/geen penis hebben of wel/niet kinderen kunnen baren vindt overigens niet alleen in oud en modern China en Japan plaats, maar ook op veel andere plekken ter wereld.

Er zijn Japanologen die net als Foucault beweren dat het geslachtsdeel en het lichaam geen rol speelde in de premoderne tijd. Ze stellen dat het voorheen makkelijker was om 'tussen genders' te leven omdat gender cultureel bepaald is door bijvoorbeeld kleding, haarstijl of gedrag.¹⁹ Sterker nog, er wordt beweerd dat het gedachtengoed van seksedifferentiatie op basis van het lichaam een Europees overgenomen fenomeen is dat voorheen niet bestond in Japan.²⁰ Door deze wijze van denken wordt indirect gezegd dat er geen onderzoek gedaan kan worden naar de geschiedenis van intersekse personen omdat we ze niet zien of niet kunnen benoemen, waardoor ze dus niet bestaan. Gender verandert met de tijd en daarmee raken sommige definities in verval of worden er nieuwe definities uitgevonden. Dit artikel gebruikt de term 'intersekse' als diachrone en overkoepelende benadering voor personen of lichamen die niet voldoen aan de normatieve definitie van man of vrouw zoals de maatschappij die hanteert.²¹ Tevens laat dit artikel de historisch Japanse termen voor intersekse niet buiten beschouwing om zo breed mogelijk bij te dragen aan de onderzoeksvelden genderstudies en Japanse kunst en geschiedenis.

In de komende sectie wordt er gekeken naar een aantal Japanse bronnen waarop figuren zijn afgebeeld met geslachtskenmerken die buiten de normatieve definitie van man of vrouw vallen om te bewijzen dat het biologisch geslacht ook in de premoderne tijd werd gebruikt voor genderconstructies. Tevens wordt aangetoond hoe de rol van de artistieke makers bijdraagt aan zichtbaarheid en opvattingen over het intersekse lichaam. Motivatie voor de analyse van specifiek deze bronnen komt door het geringe beschikbare beeldmateriaal. Alleen al gedurende de Edoperiode (1603-1868) zijn er meer dan drieduizend erotische boeken (*shunpon*) uitgegeven, losse erotische prenten en schilderijen niet eens meegerekend.²² Maar het is bijzonder opvallend hoe weinig afbeeldingen van lichamen met seksediversiteit te vinden zijn. Komende analyse poogt een verklaring te geven waarom de intersekse persoon zo weinig werd afgebeeld en wat het gevolg hiervan is voor houdingen tegenover gender en seksualiteit.

De vroeg(st)e verbeelding van intersekse

Het intersekse lichaam stelt de maatschappelijke binaire verdeling tussen mensen met een penis en mensen met een vulva in vraag. Afhankelijk van het politieke of religieuze klimaat in Europa werd het intersekse lichaam door de eeuwen heen soms verbeeld als transcendentale schoonheid, zoals Bernini's slapende Hermaphroditus, soms als absurdistisch monster, zoals bij Barthélemy Aneau. Doorheen de Japanse geschiedenis worden intersekse figuren op behoorlijk consistente wijze afgebeeld als personen met borsten, fallus én vulva.²³

In de Japanse rolschilderingen 'Yamai no Sōshi' ('Ziektes en misvormingen') uit de twaalfde eeuw bevindt zich de vroegst gedocumenteerde afbeelding van een intersekse persoon onder de noemer *futanari*. De *futanari* wordt beschreven als iemand met een mannelijk uiterlijk, die ook vrouwelijke

kenmerken heeft. Twee figuren besluiten dit verder uit te zoeken en sluipen de kamer binnen om de geslachtsdelen te begluren van de slapende intersekse persoon. Ze zien een fallus en vulva en wijzen en lachen ernaar. Dat de spot wordt gedreven met het intersekse personage, plus het feit dat *futanari* is opgenomen in een collectie rolschilderingen over ziektes en misvormingen duidt op een negatieve houding tegenover atypische geslacht en genderkenmerken.²⁴ In de huidige tijd wordt de term *futanari* gebruikt in Japanse erotische strips en anime om een seksueel aantrekkelijk individu aan te duiden die borsten, fallus én vulva heeft. Aangezien de 'Yamai no Sōshi' uit een andere periode komt en niet behoort tot hetzelfde artistieke medium als de hiernavolgende afbeeldingen, is ervoor gekozen om deze bron verder buiten beschouwing te laten.

Vanaf de zeventiende eeuw ontstonden er meer illustraties van intersekse karakters. Een reden voor deze groei in visuele representatie was de revolutionaire houtblokkunst waardoor een groter publiek toegang kreeg tot visuele (en tekstuele) middelen met als gevolg een bloeiende commerciële marktwerking. Het proces van houtblokkunst was een samenwerking tussen verschillende personen zoals illustrator, drukker en uitgever. Hoewel prenten en boeken doorgaans gekend zijn onder de naam van de illustrator, speelde de uitgever een bepalende rol in wat wel of niet werd gepubliceerd. Deze laatste liet zich immers liever leiden door vraag van de consument dan artistieke vrijheid van de illustrator. De distributie van prenten en boeken ging via winkels, maar ook bijvoorbeeld via boekventers die langs de deuren gingen om deze zaken te koop en/of te leen aan te bieden.

De hoofdstad Edo (huidig Tokio) was het belangrijkste centrum voor de ontwikkeling van houtblokkunst. Overigens bestond deze stad voor bijna zeventig procent uit mensen met penis en scrotum. Dit kwam doordat boeren naar de stad trokken voor beter werk en door een politiek edict (*sankin kōtai*) dat *daimyo* landeigenaren uit het heel Japan gebood om geregeld voor langere periode naar Edo te trekken. Zodoende werden veel van de (erotische) boeken en prenten voor en door mensen met een penis gemaakt en was veel van deze materie over mensen met een vulva.²⁵

Kōshoku Kinmō-zui (1686)

Yoshida Hanbei (werkzaam tussen 1664-1689) was een illustrator uit Kyoto en één van de eerste artiesten in Japan die zijn werken signeerde. In 1686 publiceerde hij het boek 'Kōshoku Kinmō-zui' ('Erotische verzameling afbeelding om de jongeren te informeren'), wat gezien kan worden als de eerste Japanse seksualiteitsencyclopedie.²⁶ Het is een parodie (*mitate*) op de confucianistische tekst 'Kinmō-zui' ('Verzameling afbeeldingen om de jongeren te informeren') uit 1666 door Nakamura Tekisai (1629-1702). In premodern Japan werd regelmatig de spot gedreven met de rigide staatsideologie van het (neo)confucianisme. Wanneer woorden zoals *kōshoku* (erotisch) of *makura* (kussen: een eufemisme voor seks) aan een titel vooraf gaan, dan betreft het waarschijnlijk een erotische parodie van een ander werk.

De 'Kinmō-zui' ('Verzameling afbeeldingen om de jongeren te informeren') was oorspronkelijk een geïllustreerde

encyclopedie met belangrijke klassiek Chinese vocabulaire en diens Japanse uitspraak. 'Kōshoku Kinmō-zui' ('Erotische verzameling afbeelding om de jongeren te informeren') is een geïllustreerde encyclopedie met vocabulaire over genderrepresentatie, seks en reproductie. Het bevat onder andere informatie over sociaal correcte haarstijlen en zelfs welke vorm van wenkbrauwen in de mode waren en hoe je daaruit iemands leeftijd of sociale status kon inschatten. Het laatste volume van de encyclopedie bevat illustraties en terminologie van vulva's, penissen en scrotums.

Hierin bevindt zich onder andere een illustratie van een persoon met opengeslagen kimono die voorovergebogen zit op een bankje met de blik omlaag richting een onbeschat kruis. Boven het hoofd staan verschillende termen voor 'intersekse' geschreven in Chinese karakters met aan de rechterzijde in verticaal schrift de Japanse lezing. Van rechts naar links staat het volgende:

- Het Chinese karakter 'vreemd' met de Japanse lezing *futanari* ('tweeledig zijn'): opvallend is dat dit geen erkende schrijfwijze is van het woord 'futanari', dat gebruikelijk geschreven wordt met de Chinese karakters 'twee' en 'zijn'.
- De Chinese karakters 'persoon' 'ziekte' met de Japanse lezing *mata ninka*: te vertalen als nogmaals/oftewel (*mata*) iemand met dubbel geslacht of een persoon die in een ander geslacht is getransformeerd.²⁷
- De Chinese karakters 'half' 'maan' 'yin/vrouwelijk/schaduw' met de Japanse lezing *hangetsu-in*.
- De Chinese karakters 'half' 'maan' 'yang/mannelijk/zon' met de Japanse lezing *hangetsu-yō*.
- De laatste twee Chinese karakters zijn niet voorzien van een Japanse lezing.

Waar alle andere afbeeldingen in het boek simpelweg één woord per prent hebben, is dit de enige waar meerdere termen werden gebruikt om de afbeelding te verklaren. Daaruit valt op te maken dat het intersekse lichaam toen al moeilijk te categoriseren viel. Desalniettemin werd er door de makers voor gekozen om het intersekse personage niet te scharen onder een zelfstandige categorie als die van mensen met penissen, maar deze te plaatsen onder de categorie van mensen met vulva's (*tsubi*).

Bij het vergelijken van deze *futanari*-afbeelding met de afbeelding van de figuur die is voorzien met een schijnbaar eersteklas vulva (Chinese karakters 'top/boven/omhoog' en 'open(ing)', voorzien van de Japanse lezing *jō-tsubi* en *jō-kai*) ontstaat een interessante ontdekking. Het *jō-tsubi* personage is vergezeld door een knielende aanbidder met een grote erectie, terwijl geen van de andere mensen met een vulva noch het *futanari* personage dat gezelschap heeft. Opvallend is dat de *jō-tsubi* en *futanari* beiden zijn geportretteerd met de ongebruikelijke *tama-musubi* haarstijl, terwijl de overige personages meer gangbare haarstijlen hebben. Met de lange zwarte lokken die over de schouders draperen krijgt de *jō-tsubi* een nonchalante uitstraling die in deftige balans wordt gebracht dankzij een luxueuze kimono. De *futanari* daarentegen heeft een simpele kimono aan waardoor de uitstraling niet nonchalant maar slonzig oogt. De voorovergebogen houding versterkt deze associatie, net als de tenen die naar binnen zijn gekruld,

Keisai Eisen (1822-23) *Henjō nanshi* in 'Makura Bunko'

(met dankbetuiging aan Honolulu Museum of Art, object nummer 2016-56-033)

wat een motief was voor smart en lijden. De 'Kōshoku Kinmō-zui' lijkt daarmee te impliceren dat eersteklas genitaliën geluk, aanbidding en rijkdom brengen. Hoe meer ze echter van die norm afwijken hoe meer schaamte en verdriet ze brengen.

Makura Bunko (1822)

Keisai Eisen (1790-1848) kwam uit een samoeraifamilie, maar op twintigjarige leeftijd overleden zijn ouders en trok Eisen eropuit, opende een eigen zaak in gezichtspoeder, schreef toneelstukken en werd uiteindelijk bekend als illustrator. Eisen werd met name beroemd in het genre van schone vrouwen en erotische werken, waarvan het erotische boek 'Makura bunko' ('Kussenbibliotheek') uit 1822 een voorbeeld is. Het boek bevat verschillende afbeeldingen en teksten over seks, seksuele gezondheid en voortplanting, waaronder een 'inside shot' van een baby in de baarmoeder.²⁸ Zo is er tevens een prent van iemand die is geportretteerd met borsten, vulva en fallus onder de noemer *henjō nanshi*.

Aan het eind van de achttiende eeuw had *futanari*, de eerder gebruikte term voor intersekse, de positieve betekenis gekregen voor androgyne kwaliteiten van een acteur binnen het (exclusief door mensen met penis gespeelde) kabukitheater.²⁹ Het intersekse lichaam ging door onder de naam *henjō nanshi* en naast sensatie gedreven artikelen uit vroegmoderne kranten kreeg het in 1844 ruime aandacht in het werk 'Wakan Kiji Henjō nanshi No Setsu' door de auteur Hata Ginkei.³⁰

Utagawa Kunitora (1826) 'Otsumori Sakazuki' (prent 1)

Utagawa Kunitora (1826) 'Otsumori Sakazuki' (prent 2)

Een zoekopdracht naar *henjō nanshi* in Kotobank, de online database van Japanse woordenboeken, levert een verhaal op uit de Lotus Sutra over een meisje die Verlichting bereikt door zichzelf in een jongen te transformeren. Kotobank vermeldt echter niet dat het ook een benaming was voor intersekse. Dit toont hoe opvattingen over gender onderhevig zijn aan tijd, dat terminologie verandert met de jaren en dat het gevaar bestaat dat verhalen over seksediversiteit in de geschiedenis verloren gaan.

Wat kan deze prent in 'Makura Bunko' vertellen over houdingen tegenover seksediversiteit in premodern Japan? Een persoon zit gehurkt met opengeslagen kimono en over een kamerscherm hangt de *obi* ceintuur die normaliter wordt gebruikt om kleding bijeen te houden. Borsten en kruis zijn ontbloot en tussen de benen ontspringt vanuit een bos schaamhaar een grote erectie uit twee schaamlippen. De persoon kijkt ernaar met omlaag hangende mondhoeken: een expressie van ongenoegen. Het haar is opgestoken volgens vrouwelijke mode en het feit dat de wenkbrauwen ontbreken is geen toeval. Wanneer een persoon met vulva trouwt wordt die geacht de wenkbrauwen af te scheren om niet langer verleidelijk te zijn voor mensen met een penis. De mogelijkheid om kinderen te baren is een sterke indicator voor seksuele differentiatie en voor mensen met een vulva was dat de belangrijkste taak binnen de patriarchale neoconfucianistische maatschappij. Geslachtsdelen die niet voldoen aan 'de norm' werden ook wel gezien als een bedreiging voor gezonde reproductie.

Het belang van 'normale' geslachtsdelen kan ook opgevoerd worden uit het volgende verhaal. Tijdens een carnavalsshow (*misemono*) in 1806 kreeg een zogeheten 'testikelmeisje' zoveel aandacht vanwege diens schoonheid dat een man zelfs een huwelijksaanzoek deed. Het 'testikelmeisje' kwam echter te overlijden na een geslachtsoperatie waarbij gepoogd werd om de testikels te verwijderen.³¹ Onder invloed van het neoconfucianisme was het Japan van vroeger een hiërarchische en patriarchale maatschappij waarbij het ene lichaam ondergeschikt is aan het andere lichaam. De persoon met een vulva werd beoordeeld op haar schoonheid of reproductieve kwaliteiten. Het intersekse lichaam kan mogelijk geen kinderen baren en belandde daarom nog lager in de seksuele hiërarchie, waardoor het in de ogen van de

maatschappij iets was om medelijden mee te hebben. Deze prent lijkt het treurige lot van de intersekse persoon als een gehuwde vrouw te verbeelden wiens geslachtsdelen te wensen overlaten over 'haar' taak om kinderen te baren.

Otsumori Sakazuki (1826)

'Otsumori Sakazuki' is een erotisch boek uit 1826 dat bestaat uit drie volumes, waarvan in het derde volume drie afbeeldingen voorkomen met een intersekse personage. Er is geen overeenstemming of dit boek geïllustreerd werd door Utagawa Kunitora, Utagawa Kunisada of Utagawa Toyokuni. In de eerder geziene werken werd de intersekse persoon heel statisch afgebeeld en enkel voorzien van een lemma. Dit boek daarentegen bevatte een verhaal en werd tevens voorzien van (erotische) dialogen in de prenten zelf. Dat het boek een intersekse personage liet zien dat expliciete erotische handelingen uitvoert, was een nieuwe evolutie.

De eerste vier pagina's bevatten een inleiding over een getrouwd koppel die bidden voor de geboorte van een zoon of dochter. Het gebed werd verhoord, maar dan blijkt bij de bevalling dat hun kind intersekse (*henjō nanshi*) is. Onderhand is het kind bijna zestien jaar, wat een teken is voor seksuele volwassenheid. De eerste prent laat een extravagante kamer zien waarin twee luxueus geklede figuren op het punt staan om op een matras de liefde te bedrijven. Hun bovenlichamen zijn verborgen onder meerdere lagen kimono, maar hun onderlichamen zijn onbedekt en onthullen dat de linkerfiguur een behoorlijke penis heeft en de rechterfiguur een vulva. De linkerfiguur maakt diens vingers nat met speeksel als een vorm van glijmiddel. De rechter heeft een uitgedoste haarstijl en draagt een *furisode* (kimono met lange mouwen) wat gegenderde stereotypen zijn om een jong(er) meisje aan te duiden. De linker heeft een soberdere kimono met kortere mouwen, wat aantoont dat diegene een ouder persoon is. Behalve geslacht, heeft leeftijd de bepalende functie of iemand dominant of onderdanig is. Dit is te herleiden tot *wakashudō*, een sociale institutie tussen twee personen met penissen, waar de oudste persoon penetreert terwijl de jongste anaal gepenetreerd wordt. Deze illustratie bouwt op het patriarchale idee dat de penis en penetratie noodzakelijk zijn voor seks en komt met een 'fantasierijke' oplossing voor seks tussen twee

Utagawa Kunitora (1826) 'Otsumori Sakazuki' (prent 3)
 (met dankbetuiging aan de International Research Center for Japanese Studies)

personen met vulva's door één van hen een fallus te geven. Daarmee komt het intersekse personage uit deze afbeelding dicht in de buurt van de hedendaagse *futanari* - een archetypische binnen Japanse erotische strips en anime gekenmerkt als iemand met borsten, vulva en penis.

De tweede prent toont twee personen in een ruimte met kamerscherm. De ene heeft een rijk gedecoreerde kimono aan en duwt de ander, in simpel zwart-wit gestreepte kimono, op de grond. Links op de grond ligt een erotisch prentenboek opengeslagen met de illustratie van een koppel dat de liefde bedrijft onder een deken. Het scenario op de voorgrond is minder verhullend van aard. De onderworpen persoon heeft de benen gespreid en achter het ondergoed vandaan springt een fallus omhoog die aandachtig wordt bekeken door de dominante figuur. Het lijkt deze laatste wel te behagen, aangezien tussen diens kleurrijke kimono ook een omvangrijke erectie de kop opsteekt. "Je wist niet dat ik *futanari* ben, hè" (*futanari to ha chitsuto mo shiranehe kana*), is een van de zinnen uit de dialoog waaruit blijkt dat dit scenario gaat over dominantie en onderwerping. Op basis van de genderattributen, kleding en haarstijl draait het specifiek om het taboe waarbij de als mannelijk gerepresenteerde figuur geforceerd wordt in een onderdanige rol en gepenetreerd zal

worden door iemand uit een sociale positie die zo iets eigenlijk niet hoort te doen.

De derde prent vertoont twee personen die lepeltje-lepeltje liggen in een interieur. In de achtergrond staat een kamerscherm en daarachter links een lage tafel en een mandje met tabaksproducten en een kopje voor rijstwijijn. Dit zijn gebruikelijke erotische motieven voor de fallus en vulva. Op een geruit matras in de voorgrond liggen twee personen met de deken verfrommeld aan het voeteneinde. Hun onderlichamen zijn ontbloot, waardoor onthuld wordt hoe de achterste persoon de voorste penetreert. De voorste persoon trekt diens kimono omlaag en lijkt het onderlichaam te willen verhullen. De ander doet juist het tegenovergestelde en kijkt met nieuwsgierige blik naar diens kruis. Het blijkt dat de persoon die gepenetreerd wordt zowel een vulva als een penis heeft. Opvallend is dat er geen erectie zichtbaar is, waardoor de vraag gesteld kan worden of beide partijen evenveel plezier beleven aan deze vrijpartij. Het intersekse lichaam is in deze prent in een onderworpen positie en letterlijk blootgelegd. Ditmaal lijkt het over een fantasie te gaan van onthulling en dominantie over het intersekse lichaam.

In het boek 'Otsumori Sakazuki' wordt het intersekse lichaam voor de eerste keer in een setting geplaatst met ac-

tieve handelingen. Zo is het intersekse personage niet meer een louter statisch figuur met onthuld onderlichaam, maar maakt die hier deel uit van de erotische fantasiewereld als iemand die de rol kan vervullen als dominerende/penetrende en onderdanige /gepenetreerde.

Conclusie

In het premoderne Japan wordt het intersekse lichaam verbeeld als een object van schaamte, medelijden en seksuele fantasie. Japanse termen die voor intersekse personen gebruikt werden, ondergingen een interessante evolutie, waarbij de ene term nog steeds in gebruik is, met andere connotatie, terwijl de andere term compleet is vergeten. *Futanari* is de eerste gedocumenteerde term om naar een intersekse persoon te verwijzen, maar dit woord evolueerde naar een term voor androgynie binnen het kabukitheater en is tegenwoordig beter bekend binnen de Japanse erotische manga en anime als iemand met borsten, vulva en fallus. *Henjō nanshi* verwees naar een passage uit de Lotus Sutra, maar vanaf de zestiende tot de negentiende eeuw was het de benaming voor intersekse personen. Totdat het uiteindelijk buiten gebruik raakte en zelfs niet meer in moderne Japanse woordenboeken terug te vinden is.

De bestudeerde Japanse afbeeldingen verbeeldden intersekse personen consequent als individuen met borsten, vulva en een fallus die zich tussen of boven de schaamlippen bevond. Vanaf de zeventiende eeuw werd de intersekse persoon geportretteerd met vrouwelijke kledingstijl en haardracht en waren er (nog) geen gevallen bekend met mannelijk haar en kledingstijl of andere gendervariaties. In Europa daarentegen werd het intersekse lichaam door de eeuwen heen op weinig consistente manier verbeeld. Daar werd het, afhankelijk van het politieke of religieuze klimaat, soms een morfeem monster, dan weer een transcendentale schoonheid. Hoewel het intersekse personage nooit als monster werd afgebeeld in premodern Japan werd die wel getoond als iemand met een ziekte, een gebrekkige vrouw of seksueel object. Belangrijk om te onthouden, is dat deze afbeeldingen van intersekse figuren hoofdzakelijk gemaakt waren voor en door mensen met een penis in een hiërarchische maatschappij die werd bestuurd door mensen met penis. Het zou dan ook mooi zijn als er ooit memoires ontdekt worden van een Japanse equivalent van Herculine Barbin, waardoor intersekse geschiedenis minder gaat over de geslachtsdelen en meer over de menselijke ervaring.

- O. Shagan, *Japanese Erotic Art: The Hidden World of Shunga* (Londen 2013) 317.
- M. Gaikotsu, 'Hannannyōkō (Thoughts on Hermaphroditism)', in: E. Tanizawa en T. Yoshino, (red.), *Miyatake Gaikotsu Chosakushu (Collected Writings of Miyatake Gaikotsu)* (Tokio 1986).
- R. Gilbert, *Early Modern Hermaphrodites: Sex and Other Stories* (New York 2002) 16.
- J.C. Mann, 'How to Look at a Hermaphrodite in Early Modern England', *SEL Studies in English Literature 1500-1900*, 46:1 (2006) 67-91, aldaar 67-68.
- R. Cleminson en F.V. García, *Hermaphroditism, Medical Science and Sexual Identity in Spain, 1850-1960* (Cardiff 2010) 6.
- E. Feder and K. Karkazis, 'What's in a Name? The Controversy over "Disorders of Sex Development"', *The Hastings Center Report* 38:5 (2008) 33-36, aldaar 33.
- Mann, 'How to Look at a Hermaphrodite in Early Modern England', 88.
- H. Kanatsu, 'Jūhachi seiki Nihon no shintai-zu ni miru onna to otoko', in: *Rekishigaku Kenkyūkai* (red.), *Sei to kenryoku kankei no rekishi* (Tokio 2004) 3-38, aldaar 8-9.
- A. Koch, 'Sexual healing: regulating male sexuality in Edo period books on "nurturing life"', in: *International Journal of Asian Studies* 10:2 (2013) 143-170, aldaar 152.
- C. Furth, 'Androgynous Males and Deficient Females: Biology and Gender Boundaries in Sixteenth- and Seventeenth-Century China', in: *Late Imperial China* 9:2 (1988) 1-31, aldaar 1.
- H. Johnson, *Western Influences on Japanese Art: The Akita Ranga Art School and Foreign Books* (Leiden 2005) 43.
- Kanatsu, *Jūhachi*, 4-5.
- J. Leo, *Sex in the Yellow Emperor's Basic Questions: Sex, Longevity, and Medicine in Early China* (Dunedin 2011) 123.
- A. Gerstle en M. Hayakawa, *Tsukioka Settei 3 "Onna dairaku takara-beki": Kinsei enpon shiryō shūsei VI (Collected Erotic Texts of the Early Modern Period VI)* (Kyoto 2018) 162.
- Gilbert, *Early Modern Hermaphrodites*, 140-141.
- Furth, *Androgynous Males*, 3.
- A.D. Dreger, 'Doubtful Sex: The Fate of the Hermaphrodite in Victorian England', *Victorian Studies* 38:3 (1995) 335-370, aldaar 338.
- J.P. Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1999) 110.
- G.M. Pflugfelder, 'Strange Fates. Sex, Gender, and Sexuality in Torikaebaya Monogatari', *Monumenta Nipponica* 47:3 (1992) 347-368, aldaar 359-360.
- T.A. Algosio, *Sex, Science and Hermaphroditism in Early Twentieth-Century Japan (Santa Barbara 2014)* 3.
- Definitie voor intersekse volgens Stichting NNID - Nederlandse organisatie voor seksediversiteit. Geraadpleegd op 14 December 2022: www.nnid.nl/faq-items/wat-is-intersekse/
- Shagan, *Japanese Erotic Art*, 462.
- De *futanari* uit de 'Yamai no Sōshi' in de twaalfde eeuw was wel iemand met gender incongruente kleding, haar en gedrag, maar dit is in afbeeldingen uit de eeuwen die daarop volgen niet meer terug te zien.
- S. Yamamoto, 'Futanari, Between and Beyond: From Male Shamans to Hermaphrodites in The Illustrated Scroll of Illnesses', *Journal of Asian Humanities at Kyushu University* 3 (2018) 77-85, aldaar 78.
- A. Marks en S. Addiss, *Japanese Woodblock Prints: Artists, Publishers and Masterworks: 1680 - 1900* (Tokio 2010) 17.
- A. Haft, 'Affirming the Life Erotic: Yoshida Hanbei's Kōshoku kinmō zui (1686)', *Japan Review* 26 (2013) 99-116, aldaar 99.
- Ninka* in Kotobank onder lemma *jina*. Geraadpleegd op 12 December 2022: www.kotobank.jp
- T. Tanobe, *Isha Mitate - Eisen "Makura Bunko"* (Tokio 1996) 26-27.
- M.I. Morinaga, 'The Gender of Onnagata as the Imitating Imitated: Its Historicity, Performativity, and Involvement in the Circulation of Femininity', *Positions: East Asia Cultures Critique* 10:2 (2002) 245-284, aldaar 253.
- M. Kume, 'Honkoku wakan ki jihen henjō nanshi no setsu: Nipponhatsu no ryōsei guyū bunken-shū', *The bulletin of the Institute for Japan Studies, Kanda University of International Studies* 3:1 (2002) 48-99, aldaar 54-56.
- A.L. Markus, 'The Carnival of Edo: Misemono Spectacles from Contemporary Accounts', *Harvard Journal of Asiatic Studies* 45:2 (1985) 499-541, aldaar 528.